

Скорик Роман Миколайович

магістрант 2 курсу
спеціальності 053 «Психологія»
факультету педагогіки і психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

Мешко Олександр Іванович

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна

САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

В умовах динамічних змін в сучасному суспільстві зростає увага до проблем особистісного та професійного становлення майбутніх фахівців під час навчання у вищій школі. Адже сьогодні затребувані конкурентоспроможні фахівці, які відзначаються свідомістю, активністю, здатністю максимально реалізувати себе і бути корисним. Є очевидним, що у сучасній психології дослідження у цьому напрямку набувають особливого значення. Серед них чільне місце займають дослідження самоактуалізації особистості, спрямовані на розвиток у студентів відповідальності за власне майбутнє, здатності досягати успіху і якнайповнішої реалізації свого внутрішнього потенціалу у соціальній та майбутній професійній сфері.

Теоретичні передумови дослідження самоактуалізації були закладені й розвинуті у роботах представників гуманістичної психології А. Маслоу, Р. Мея, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла та ін. В українській психології ця проблема досліджується досить активно і розглядається у контексті ідей становлення особистості та особистісного саморозвитку (Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, М. Боришевський, С. Максименко, І. Маноха, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.). Різні аспекти самоактуалізації студентської молоді знайшли відображення у роботах таких вітчизняних учених, як М. Боднар, М. Гасюк, Ю. Долинська, Л. Кобильник, Н. Старинська, Г. Радчук, М. Ткалич та ін. Водночас, проблема самоактуалізації особистості у зв'язку з процесом професіоналізації майбутнього фахівця у вищій школі залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, постає необхідність розкрити особливості

самоактуалізації як важливого чинника професійного становлення студента під час навчання у закладі вищої освіти.

Мета нашого дослідження: з'ясувати психологічний зміст та особливості самоактуалізації особистості студентів під час навчання у закладі вищої освіти, обґрунтувати значення самоактуалізації у процесі професійного становлення майбутніх фахівців, а також розкрити можливості оптимізації і стимулювання процесу самоактуалізації студентів вищої школи.

У науковій термінології самоактуалізація в узагальненому вигляді розглядається як усвідомлення індивідом своїх потенційних можливостей, прагнення до їх розвитку та реалізації через відповідальний вибір, творчу самодіяльність та самовдосконалення. За своєю сутністю – це внутрішня активність суб'єкта, спрямована на збагнення власної унікальності, цінності і життєвого призначення, продумування програми самоздійснення. Вона має зовнішнє вираження у вигляді самореалізації – втілення цієї програми й індивідуальності у конкретній діяльності [2, с. 251-263].

Аналіз наукових робіт дає змогу стверджувати, що перелік характеристик самоактуалізованої особистості може значно варіюватися як за їх кількістю, так і за змістом. У психології користується популярністю узагальнений перелік ознак, що відрізняють самоактуалізовану людину від більшості людей, запропонований А. Маслоу. Самоактуалізованим людям, на його думку, властива: а) орієнтація на реальність; б) прийняття себе, інших людей, природного світу такими, якими вони є; в) спонтанність і більші творчі ресурси; г) центрованість на проблемі, а не на собі; д) автономність і незалежність; е) демократичність; ж) глибокі й емоційні, а не поверхневі відносини з людьми.

Для формування новоутворень самоактуалізованої особистості сензитивним періодом є студентський вік. Учені [2; 3] доводять, що тенденція до самоактуалізації, самовираження, пошуку сенсу життя починає переважати саме в студентські роки. Специфічною особливістю самоактуалізації особистості в студентському віці є те, що вона здійснюється у просторі процесу професійної підготовки у закладі вищої освіти. Цей етап особистісного і професійного становлення характерний тим, що студенти ще безпосередньо не беруть участь у професійній діяльності, але у них вже формується професійна самосвідомість. Її центральним компонентом є усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності (перш за все, – засобами навчально-професійної діяльності як провідного типу діяльності для цього віку).

Дослідники вважають, що самоактуалізація студентів, крім базових характеристик самоактуалізованих людей, охоплює властивості особистості, які відображають особливості студентського віку та специфіку професійного становлення майбутніх фахівців на етапі підготовки у вищій школі. До них

відносять осмисленість життя, визнання головними в ньому цінностей росту і розвитку; позитивне сприйняття себе, інших, вибраної професії, погляд на останню як на можливість реалізувати власні інтереси і цінності; інтернальність; креативність; відкритість до життя і готовність постійно вчитися. Показником результативності процесу самоактуалізації майбутніх фахівців є рівень розвитку всіх сукупних властивостей, які обумовлюють самоактуалізацію особистості.

На підставі теоретичного аналізу проблеми самоактуалізації й, зокрема, конкретизації критеріїв самоактуалізованої особистості нами здійснене емпіричне дослідження особливостей самоактуалізації студентів – майбутніх менеджерів у сфері бізнесу. Дослідженням охоплено 186 студентів різних курсів навчання освітніх рівнів бакалавра і магістра спеціальностей Менеджмент, Управління персоналом, Економіка та управління бізнесом Західноукраїнського національного університету у м. Тернопіль.

Для отримання емпіричного матеріалу було використано опитувальник САМОАЛ, що є модифікацією теста POI (Personal Orientation Inventory) Е. Шострем [2]. Він призначений для діагностики загального рівня самоактуалізації та особливостей прояву окремих властивостей особистості, яка самоактуалізується. Оскільки важливою передумовою самоактуалізації є осмислення особистістю себе у всіх часових аспектах суб'єктивної реальності, ми за допомогою «Теста смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) Д. Леонтьєва діагностували загальний рівень осмисленості життя та спрямованість особистості студента за низкою окремих його смисложиттєвих орієнтацій [3].

Дані емпіричного дослідження засвідчили, що особливості самоактуалізації студентів мають важливе значення у їх професійному становленні. Так, студенти, здебільшого, усвідомлюють значення і специфіку самоактуалізації під час професійної підготовки. Бакалаври-першокурсники процес самоактуалізації пов'язують переважно з навчанням і перспективною спрямованістю. У студентів магістерського освітнього рівня виражена професійна орієнтація і доволіна опосередкована діяльність щодо реалізації себе, своїх можливостей. Порівняння отриманих показників засвідчило, що впродовж навчання у майбутніх фахівців формується самостійність, відповідальність за свої вчинки, більш серйозне ставлення до життя, з'являється прагнення до встановлення стійких стосунків з людьми, змістовного спілкування, ініціативного і творчого вирішення професійних завдань.

Важливою передумовою самоактуалізації студента як майбутнього фахівця є осмисленість свого життя, яке виконує функцію саморозвитку. Загальна траєкторія смисложиттєвих орієнтацій студентів у процесі професійної підготовки характеризується високими показниками на першому курсі, різким спадом на другому і поступовим підйомом до четвертого курсу,

і знову деяке падіння в магістрів. Це, на наш погляд, можна трактувати спочатку появою на першому курсі у молодій людини нової соціальної ролі – студента вищої школи і переживанням у зв'язку з цим спектра позитивних емоцій. Далі динаміка зниження цих показників пов'язується з ціннісною кризою, яка характерна для студентів другого курсу (деякі дослідники відзначають її на третьому). Поступово через набуття особистісного смислу професії до студентів на третьому і четвертому курсах повертається здатність сприймати власний життєвий процес як цікавий, емоційно насичений, що призводить до зменшення незадоволеності життям. Друге падіння показників смисложиттєвих орієнтацій спостерігається у магістрантів. Це обумовлюється, імовірно, завершенням циклу професійної підготовки і деякою непевністю щодо свого майбутнього.

Загалом, аналіз отриманих результатів свідчить, що процес підвищення рівня самоактуалізації студентів потребує оптимізації. Для психологічного супроводу цього процесу нами запропонована програма стимулювання розвитку властивостей самоактуалізованої особистості студентів у закладі вищої освіти. Важливим складником цієї програми є тренінг особистісного росту, в основу якого покладено засади та елементи психолого-педагогічного тренінгу, розробленого Г. О. Мешко та О. І. Мешко [1]. Стратегічним підсумком реалізації запропонованої програми має стати розвинуте прагнення студентів до самоактуалізації, що ґрунтується на пізнанні своїх індивідуальних особливостей, чіткому уявленні про себе; усвідомленні важливості безперервного становлення, розвитку, вдосконалення особистості; формуванні відповідальності та свободи, привітності і відкритості, орієнтації на успіх і творчість; розвитку здатності адекватно вибудовувати та коригувати життєві плани.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мешко Г. О., Мешко О. І. Оптимізація самоактуалізації студентів засобами психолого-педагогічного тренінгу. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»* / відп. ред. І. П. Маноха. Київ : Гнозис, 2014. Вип. 10. С. 69–74.
2. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.
3. Старинська Н. В., Солодухова О. Г. Проблема самоактуалізації особистості студентів. *Проблеми сучасної психології*: зб. наукових праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка. 2011. Вип. 13. С. 454–465.